

УДК 94:37(477.52)«192»

DOI: 10.31376/2411-5177-2024-8-46-56

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНОМОВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ДОРОСЛИХ НА ТЕРЕНАХ СУМЩИНИ У 20-Х РР. ХХ СТ.

Петренко Наталія

Ph.D., старший викладач кафедри історії, правознавства та методики навчання
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка
м. Глухів, Україна

e-mail: petrenko@gnpu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3781-6372>

Анотація. У статті розкрито питання забезпечення методичною та навчальною літературою україномовних пунктів ліквідації неписьменності на території Сумщини у 20 рр. ХХ ст. Охарактеризовано недоліки, вказано найменування книг та посібників, що надходили до закладів. **Мета:** проаналізувати стан методичного забезпечення навчальних пунктів на Сумщині у період кампанії ліквідації неписьменності в 20 рр. ХХ ст. **Методи.** Дослідження методичного забезпечення пунктів ліквідації неписьменності на Сумщині у 20-х рр. ХХ ст. була здійснена за допомогою історико-порівняльного, проблемно-хронологічного методів. **Наукова новизна.** На основі документів Державного архіву Сумської області ґрунтовно досліджено та охарактеризовано якісне та кількісне методичне забезпечення пунктів лікнепу на Сумщині у період 20-х рр. ХХ ст. **Результати дослідження.** Документи підтверджують, що на Сумщині забезпечення лікпунктів літературою відбувалося здебільшого за рахунок державного бюджету, а керівництво активно підтримувало видання та розповсюдження необхідної літератури. До лікпунктів Сумщини надходила як педагогічна, так і агітаційна література, хоча її було обмаль. Встановлено, що на початковому етапі основним підручником у системі лікнепу був «Буквар», а головним методичним посібником для викладачів – «Порадник ліквідатора». Навчання неписьменних здійснювалося з використанням газет і журналів, серед яких однією з найважливіших була газета «Геть неписьменність». **Висновки.** На Сумщині, як і в інших регіонах УСРР, на початковому етапі спостерігався дефіцит методичного забезпечення для лікпунктів. Існуючі підручники не підходили для навчання дорослих, тому вчителям доводилося самотійно розробляти методичні програми. Забезпечення лікпунктів літературою здійснювалося за кошти державного бюджету, однак матеріалів було обмаль, і вони включали як педагогічну, так і агітаційну літературу. Переважно література була російською, що ускладнювало українізацію шкіл для дорослих. Проблеми з методичним забезпеченням сповільнювали навчальний процес і призводили до відновлення неписьменності.

Ключові слова: Сумщина, ліквідація неписьменності, лікпункти, освіта дорослих, методичне забезпечення, освітня політика.

Постановка проблеми. Нові методи управління державою з'явилися з більшовицькою окупацією українських земель, створенням Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР) у 1919 р., остаточною поразкою національно-визвольних змагань та створенням Союзу Радянських Соціалістичних Республік (СРСР) у грудні 1922 р. Зі створенням СРСР змінилися умови розвитку культури у всіх республіках. Поступово почалася так звана «культурна революція», головними завданнями якої були: ліквідація

неписьменності, створення системи народної освіти, формування кадрів нової інтелігенції, перетворення літератури, мистецтва та гуманітарних наук на дієвий інструмент ідеологічного впливу на маси, а також використання наукових досягнень для соціалістичного будівництва [25, с. 15]. Ці процеси планувалося втілити в короткий термін.

Освіта дорослого населення у 20-х рр. ХХ ст. стала важливою складовою культурної революції та проводилася в рамках кампанії з ліквідації неписьменності. Тогочасна влада СРСР приділяла багато часу саме питанням освіти всіх рівнів, оскільки з приходом до влади більшовиків необхідно було поширити серед населення свою ідеологію. І найпростіше та найшвидше зробити це можна було через освітній процес.

Навчання неписьменних та малописьменних проводилося через мережу спеціально створених закладів освіти, які забезпечували елементарну грамотність широких верств населення. мережу таких закладів освіти становили установи, у яких безпосередньо здійснювався освітній процес для дорослих: лікнепи або ж школи грамоти (у містах і селах з групами, приблизно однаковими за віком); школи для малописьменних (у містах і селах з групами, приблизно однаковими за віком); гуртки поодинокі-групового навчання (у селах); недільні школи (у містах); хати-читальні (у селах). Усі ці заклади освіти в історіографії мають назву «лікпункти», тобто пункти ліквідації неписьменності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні, дослідниками проаналізовано та систематизовано багатий фактичний матеріал, узагальнено питання методичного забезпечення системи ліквідації неписьменності. Проте, регіональний аспект цього питання не набув достатнього вивчення та розроблення. Серед вагомих для нашого дослідження публікацій можемо відзначити праці О. Бойко [4, 5], яка глибоко вивчала питання політики ліквідації неписьменності в УСРР, в тому числі і методичний аспект. В. Борисенко, І. Телегуз [6] у контексті вивчення освітньої політики на теренах України у період у 1921–1934 рр. лише частково охопили питання методичного забезпечення. Проблему ліквідації неписьменності у комплексі з матеріальним та методичним забезпеченням лікпунктів на Сумщині досліджували Л. Єпик [20, 21] та автор цієї статті Н. Петренко [21, 25].

Мета статті – проаналізувати стан забезпечення навчальною літературою та методичними посібниками пунктів ліквідації неписьменності на Сумщині у період кампанії лікнепу в 20 рр. ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. У комплексі питань, пов'язаних з організацією лікпунктів, нагальним стало забезпечення підручниками і канцелярськими виробами як учителів, так і тих, хто навчався. Освітній процес не міг відбуватися без методичного забезпечення, оскільки дорослим потрібна була література для вивчення елементарної грамоти, опанування навичок читання та лічби. Від самого початку впровадження освіти для дорослих система зіштовхнулася із труднощами.

На початковому етапі катастрофічно не вистачало методичного забезпечення пунктів лікнепу. Усі наявні підручники були пристосовані для дітей, а не для дорослих. Тому вчителям-ліквідаторам доводилося власноруч

формуванню навчальної бази для учнів, зокрема, під час курсів та семінарів перепідготовки. Наприклад, під час проведення обласного місячного семінару з ліквідації неписьменності в Києві 1924 р. на практичну роботу з розроблення комплексів, дидактичних задач і завдань для шкіл лікнепу і малописьменних відводилося 30 годин, у програмі окружних батрацьких курсів ліквідаторів неписьменності в Глухові 17 серпня – 26 вересня 1929 р. на планування програмового матеріалу для лікпунктів відводилося 14 годин, у тому числі 10 гурткової (практичної) роботи [23, арк. 105; 27, арк. 20].

Як зазначалося, основним підручником у системі лікнепу на першому етапі був «Буквар» [3]. Букварі як перші навчальні посібники, розроблені в рамках комплексних програм, містили матеріали для навчання читання, письма та рахунку одночасно, замінюючи тим самим окремі підручники з різних предметів. Тому з позиції сучасності їх неможливо визнати лише букварями, по суті це були початкові навчальні матеріали для шкіл лікнепу. Однак в історичному контексті ми вирішили використовувати термін «буквар», щоб дотримуватися принципу історизму [3; 4, с. 207]. Для боротьби з неписьменністю (оскільки це була не лише освітня, а й політична кампанія) не вистачало букварів з новим політичним змістом та й інших підручників. Вирішенню проблеми завадила паперова криза. У зв'язку із цим навчання здійснювалося шляхом використання текстів преси, зокрема газети «Геть неписьменність» [4, с. 207].

Незважаючи на навчання українською мовою, на лікпункти УСРР надсилали російськомовний «Буквар для неписьменних» Елькіної. Три місяці навчання, спрямованого на набуття навичок читання, письма, рахунку та політичної грамотності, виявились недостатньо ефективними через те, що підручники, написані не рідною для дорослих учнів мовою, були незрозумілими [6, с. 73]. Перші нові абетки вийшли в 1923–1924 рр. російською мовою. Невдовзі їх переклали українською, проте видати в необхідній кількості не змогли [4, с. 207; 30, с. 32; 21, с. 1005].

У період проведення кампанії з ліквідації неписьменності видавалися програми та методичні рекомендації для навчання неписьменних та малописьменних, наприклад, «Порадник до самопідготовки для робітників лікнепу (Курс лікнепу вдома). Видання друге» (1926 р.). Основними підручниками та посібниками, які використовувалися для ліквідації неписьменності, були такі: букварі Д. Елькіної, Н. Богуславської та А. Курської; «Перша читанка» (1921 р.) (уклад. А. Воронець); перша українська читанка «Червона зброя» (1924 р.) А. Воронця; азбука й читанка для дорослих «Битий шлях» (1922 р.); збірник для читання в школах для малописьменних дорослих «Дев'яте січня 1905 року» (1924 р.) А. Воронця [5, с. 12–13].

Проте в документах щодо ліквідації неписьменності в лікпунктах Сумщини жодна з вищеназваних книг та посібників не вказується, натомість згадуються інші найменування. Наприклад, у звітах про роботу лікпунктів на Роменщині вчителі зазначали що ведуть навчання за букварями «Червоний прапор», «9 січня» [2, арк. 26 зв.; 1, арк. 31 зв.; 18, арк. 29].

Документи ДАСО підтверджують, що на Сумщині забезпечення лікпунктів літературою здійснювалося переважно за рахунок державного бюджету,

керівництво сприяло виданню та розповсюдженню необхідної літератури. На лікпункти Сумщини надсилалася як педагогічна, так і агітаційна література, проте в невеликій кількості. Акт отримання літератури Конотопською Окрінспектурою народної освіти за 1924 р. [26] свідчить, що до Конотопської, Новгород-Сіверської, Сосновської, Чернігівської та Ніжинської округ надсилалися такі книги: «Порадник ліквідатора» (російською мовою, 198 шт. у загальному підрахунку), «Творче письмо» (російською мовою, 27 шт.) та «Навчання народної мови в школі дорослих» (російською мовою, 26 шт., автор – О. Тарнопольська), «Про комплексне викладання у школі малописьменних. Вип. 1» (російською мовою, 26 шт., автор Голант), журнал «Геть неписьменність» (71 шт., випуски за 1924 р.), «Порадник ліквідатора» (українською мовою, 70 шт.), «1-е Травня» (невказана кількість), «Новий орфографічний довідник» (російською мовою, 33 шт.) та «Червона хрестоматія» (російською мовою, 73 шт.). Також на округи були надіслані й бланки для довідок (5000 шт.) тим, хто закінчив школи ліквідації неписьменності [26, арк. 126зв.] У цьому комплекті переважала російськомовна література (Таблиця 1).

Таблиця 1

Література, яку отримали пункти ліквідації неписьменності Конотопського округу у 1924 р. [26, арк. 126зв.]

АВТОР и название книги	Количество подлежащее развертке	г. Чернигов	Черниговский округ	Неженский округ	Конотопский округ	Н.-Северский округ	Сосновский округ
1. Справочник ликвидатора	198	18	36	36	36	36	36
2. Бланки удостоверений для окончивших школу ликбеза	5000	500	1000	1000	1000	750	750
3. ТАРНОПОЛЬСКАЯ Творческое письмо	27	7	4	4	4	4	4
4. ГОЛАНТ – О комплексном преподавании в школах малограмотных. Вып. 1	26	6	4	4	4	4	4
5. ТАРНОПОЛЬСКАЯ Обучение народной речи в школе взрослых	26	6	4	4	4	4	4
6. ЖУРНАЛ «Геть неписьменність!» (1924 г.)	71	11	12	12	12	12	12
7. Порадник ліквідатора	70	10	12	12	12	12	12
8. 1-е Травня	14	15	Округам послано непосредственно				
9. Новый орфографический справочник	33	13	4	4	4	4	4
10. Красная хрестоматия	73	23	10	10	10	10	10

Як бачимо, із цих посібників Конотопська округа отримала мало: 36 російськомовних та 12 україномовних посібників «Порадник ліквідатора», 4 книги «Творче письмо», 4 посібники «Навчання народної мови в школі дорослих», 4 посібники «Про комплексне викладання у школі малописьменних. Вип. 1», 12 примірників журналу «Геть неписьменність», 4 примірники «Нового орфографічного довідника», 10 книг «Червона хрестоматія» та невизначену кількість книги «1-е Травня» [26, арк. 126 зв.].

Основним методичним посібником викладача лікпункту був «Порадник ліквідатора». Посібники О. Тарнопольської «Творче письмо. Навчання письма у школах малограмотних» (1923 р.) [24, с. 89] та «Навчання рідної мови у школі дорослих. (Методи занять та типи робіт)» (1922 р.) [24, с. 109] також призначалися для вивчення вчителями методики роботи з ліквідації неписьменності.

Довідник П. Устинова «Новий орфографічний довідник з коротким тлумаченням малозрозумілих та незрозумілих слів та орфографічними вправами у зв'язку з розвитком мови. Посібник для шкіл та самоосвіти» (1923 р.) [24, с. 128] був призначений як для вчителя, так і для учнів. Видання під назвами «1-е Травня» та «Червона хрестоматія» належали до пропагандистських посібників, у яких розміщувалася ідеологічно заангажована інформація про події в країні. Ці видання служили також навчальними посібниками для ліквідаторів та тих, хто вчився в лікпунктах [26, арк. 126зв.]

Тож книги, які надсилалися до лікпунктів Сумщини, були різного спрямування, проте надсилалися в зовсім малій кількості й переважно російською мовою. Потреба в книгах щороку зростала відповідно до збільшення кількості лікпунктів та учнів.

Оскільки більшість підручників і посібників були російськомовними, виникали проблеми з викладанням. Л. Бут, аналізуючи процес українізації освіти на Сумщині у 20-х рр. ХХ ст. на прикладі Глухівської та Конотопської округ, вказує, що недостатні знання граматики та неосвіченість деяких учителів у галузі українознавства були наслідками критичного дефіциту спеціальної літератури. Викладачам гуманітарних предметів особливо складно було впоратися з термінологією, яку не завжди вдавалося адекватно перекласти українською, що робило їх мову незрозумілою та викликало скарги з боку учнів [7, с. 90].

Про недостатнє забезпечення лікпунктів літературою свідчать звіти працівників. Зокрема, інструктор лікнепу Конотопського залізничного відділку у звіті зазначав, що на станції Конотоп за переписом значна кількість неписьменних – 924 чоловіки та 52 жінки. За його інформацією, курси лікнепу відвідують 126 чоловіків та 46 жінок. Інструктор у звіті наголошував на повній відсутності в лікпунктах навчальних посібників. Він вказував, що надав до Конотопської окрінспектури запит на 100 ручок, 116 задачників, 116 олівців, 464 зошити, 88 українських абеток, 12 розрізних абеток. Натомість заклади отримали 25 задачників, 100 зошитів, 6 абеток та 100 розрізних абеток [19, арк. 19; 20, с. 128; 21, с. 1006].

Провівши аналіз документів фонду Р-4563 бачимо, що на Конотопську округу через Інспектуру народної освіти на 1926 р. було замовлено 40 тисяч

букварів, а кількість учнів на той час була 40718 осіб. Замовлення було виконане не повністю – надіслано лише 32140 примірників. Окрім такої недостачі, була ще одна проблема: книги надходили з великим запізненням і малими партіями по 3–5 тисяч примірників різних авторів [17, арк. 70]. Часто було, що в одному лікпункті Конотопської округи користувалися букварями різних авторів, що значно ускладнювало навчання.

З даних документа, надісланого до Національного комітету освіти УСРР від Конотопської окрінспектури народної освіти, бачимо, що на лікпункти Конотопської округи надсилалися зошити за кошти місцевого бюджету. Планувалося, що на одного учня на весь навчальний рік буде надіслано 8 зошитів. Проте реалії були іншими: зошитів не вистачало, і тому учням в кращому випадку на період навчання діставалося лише два [17, арк. 70; 21, с. 1006].

Часто внаслідок відсутності достатніх фінансових ресурсів для забезпечення необхідним обладнанням закладів освіти для дорослих навчання неписьменних проводилося з використанням газет та журналів [4, с. 203]. Варто відзначити унікальну роль періодики в процесі ліквідації неписьменності, оскільки саме газети детально друкували інформацію про методи навчання дорослих та пропонували доступну навчальну літературу. Для допомоги неписьменним ліквідатори залучали до освітнього процесу газети та журнали для читання та обговорення прочитаного [29, с. 340].

Однією з таких газет була «Геть неписьменність» – двотижнева газета для малописьменного селянства та робітництва, що видавалася із січня 1924 р. ВУНКЛН при Головополітосвіті УСРР. У період кампанії з ліквідації неписьменності найчастіше газети використовували на заняттях, по-перше, з читання для тренування техніки читання, розвитку мовлення та мислення, для переказування прочитаного, по-друге, з математичної грамоти для використання газетних даних при вивченні цифр, чисел та вирішенні задач.

У лікпункті с. Хоружівка Роменської округи у 1925 р. під час навчання використовували матеріали газети «Геть неписьменність» за 5 січня 1925 р., про що свідчить звіт учительки Є. Суходубівської [22, арк. 35]. На жаль, серед доступних примірників газети відсутні випуски за 1925 р. Однак проаналізовані примірники газети №№ 3–21 за 1924 р. [8] подібні за оформленням та рубриками.

Так, у газеті «Геть неписьменність» простежується систематичність та повторюваність рубрик. Наприклад, у рубриці під назвою «Що діється у світі» зазвичай подано новини з-за кордону, зокрема політичного характеру. У рубриці «Наше життя» розповідається про події в країні, такі як випуск монет, смерть політичних діячів або досягнення в торгівлі. Крім того, газета має рубрики, що стосуються сільського господарства, як, наприклад, надання практичних порад щодо вирощування рослин. У кожному випуску газети також стандартно представлені партійні лозунги, такі як «Пролетарі всіх країн, єднайтесь!», «Хай живе Комуністична партія, вірний вартівий заповіт Леніна та Жовтневої революції, організатор перемоги трудящих!» [11, с. 1], «Земля селянам, фабрики робітникам, мир всьому світові» [11, с. 2], «Радянська влада – єдина непереможна влада» [14, с. 2], а також заклики здобувати освіту:

«Неписьменність – то лихо народне. Вчіться грамоти!» [15, с. 5], «Письменний, прочитай неписьменному» [16, с. 2].

Вважаємо, що матеріали рубрик були допоміжними для вивчення предметів під час навчання, адже в лікпунктах неписьменні вивчали рідну мову, математику, політграмоту [28, с. 367]. Для використання під час таких занять газета «Геть неписьменність» була дуже корисною. По-перше, вона написана українською мовою. Нехай не зовсім коректною, з росіянізмами, але українською мовою. Тому тексти, опубліковані в газеті, використовувалися під час уроків рідної мови та читання. Візьмемо для прикладу газету «Геть неписьменність» № 4 за 18 березня 1924 р. Бачимо, що тексти в газеті побудовані логічно, виділені заголовками, головна думка текстів чи твердження, до яких привертається увага, виділені жирним шрифтом або більшими літерами [10, с. 1–4]. Такий текст є зручним для прочитання та запам'ятовування. Окрім цього, більшість текстів має ще й пізнавальний характер, зокрема для селянства. Наприклад, у цьому ж випуску є декілька статей на тему обробітку землі: «Готуємось до весняного засіву» (з підзаголовками «Насіння», «Як сіяти», «Де ж узяти сільськогосподарське знаряддя, добре насіння та угноєння»), «Весняний обробіток землі під картоплю і яку картоплю садити» [10, с. 3].

Для уроків математики під час вивчення цифр, математичних мір, відсотків газета «Геть неписьменність» також була корисною. Чи не в кожному випуску трапляються різноманітні статистичні дані, графіки, діаграми. Наприклад, у 10 випуску газети за 1 липня 1924 р. ціла сторінка стосується податків, ужито як цілі, так і дробові числа, відсотки [12, с. 2].

Щодо занять з політичної грамоти, то можемо стверджувати, що газета «Геть неписьменність» була найбільш корисною. Оскільки її видавала політична організація, то більшість текстів та заголовків висловлюють ідею комунізму. На сторінках газети розміщено політичну карту світу [13, с. 2], докладну схему гілок влади та керівництва республікою [14, с. 2], уривки з історичних документів, публікації до річниці Жовтневої революції [16, с. 2], цілі випуски приурочені до певних дат та свят, зокрема до 8 березня [9, с. 1] та 110-річчя з дня народження Т. Шевченка [9, с. 3–4]. Як бачимо, газета «Геть неписьменність» слугувала важливим засобом навчання на пунктах лікнепу під час проведення кампанії з ліквідації неписьменності у 20–30-х рр. ХХ ст.

Висновки. На Сумщині, як і на решті території УСРР, на першому етапі не вистачало методичного забезпечення для лікпунктів, наявні підручники не були пристосовані для навчання дорослих, учителям доводилося самостійно складати методичні програми навчання. Наприклад, під час проведення окружних батрацьких курсів ліквідаторів неписьменності в Глухові (1929 р.) на планування програмового матеріалу для лікпунктів відводилося 14 годин, у тому числі 10 годин гурткової, тобто практичної роботи зі створення методичних посібників. Документи Державного архіву Сумської області підтверджують, що на Сумщині забезпечення лікпунктів літературою здійснюватися за рахунок державного бюджету, надсилалася як педагогічна, так і агітаційна література, проте в невеликій кількості. Література здебільшого була російськомовною, що ускладнювало процес українізації шкіл для дорослих. Про проблеми із

забезпеченням свідчать звіти працівників. Також у закладах освіти для дорослих не вистачало зошитів та канцелярського приладдя. Часто в лікнепах Сумщини дорослі навчалися з допомогою газет та журналів.

Отже, процес ліквідації неписьменності на Сумщині характеризується недостатнім методичним забезпеченням, що впливало не лише на навчальні досягнення учнів, але й на якість викладання. Не вистачало зошитів, кількість учнів перевищувала кількість підручників. Проблеми з методичним забезпеченням гальмували навчальний процес та призводили до рецидивів неписьменності.

Література

1. Анкета для обслідування роботи по ліквідації не- і малописьменності по районах Роменщини. Березівський район. *Державний архів Сумської області (Далі – ДАСО)*. Р-5601. Оп. 1. Спр. 541. Арк. 31–31 зв.
2. Анкета для обслідування роботи по ліквідації не- і малописьменності по районах Роменщини. *ДАСО*. Р-5601. Оп. 1. Спр. 541. Арк. 26–26 зв.
3. Бойко О. Буквар як основний підручник на початковому етапі ліквідації неписьменності (20 рр. ХХ ст.). URL: <https://cutt.ly/IwIjilIL> (дата звернення: 11.10.2024).
4. Бойко О. Організаційний етап ліквідації неписьменності (1919–1922 роки ХХ ст.). *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Умань, 2013. Вип. 45. С. 202–208.
5. Бойко О. Організаційно-педагогічні засади ліквідації неписьменності в Україні у 1920–1927 роках : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Умань, 2016. 20 с.
6. Борисенко В., Телегуз І. Національна освіта і формування української модерної нації у 1921–1934 рр.: європейські тенденції та радянські реалії. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. 156 с.
7. Бут Л. Українізація шкільної справи на Сумщині у 20 х роках ХХ ст. (на матеріалах Глухівської та Конотопської округ). *Матеріали Другої Сумської обласної наукової історико-краєзнавчої конференції (Частина I. Історія)*. Суми, 1994. С. 87–91.
8. Геть неписьменність. 1924 р. №№ 3–21. LIBRARIA: цифровий архів періодики. URL: <https://libraria.ua/all-titles/group/987/> (дата звернення: 12.10.2024).
9. *Геть неписьменність*. 1924 р. № 3. 8 березня. Харків. 4 с.
10. *Геть неписьменність*. 1924 р. № 4. 18 березня. Харків. 4 с.
11. *Геть неписьменність*. 1924 р. № 6. 26 квітня. Харків. 4 с.
12. *Геть неписьменність*. 1924 р. № 10. 1 липня. Харків. 4 с.
13. *Геть неписьменність*. 1924 р. № 12. 8 серпня. Харків. 4 с.
14. *Геть неписьменність*. 1924 р. № 14. 7 жовтня. Харків. 4 с.
15. *Геть неписьменність*. 1924 р. № 15. 15 жовтня. Харків. 6 с.
16. *Геть неписьменність*. 1924 р. № 16. 25 жовтня. Харків. 4 с.
17. До Н.К.О. УСРР від Конотопського округового комітету. *ДАСО*. Ф. Р-4563. Оп. 1. Спр. 1930. Арк. 70.
18. До Роменського Окрсельбуду від Окрінспектора лікнепу. 1925 р. *ДАСО*. Ф. Р-5601. Оп. 1. Спр. 540. Арк. 29–29 зв.
19. Доклад інструктора по ліквідації неграмотності Конотопського залізничного участка. *ДАСО*. Ф. Р-4565. Спр. 902. Арк. 19–19 зв.
20. Єпик Л. Кадрове та матеріальне забезпечення курсів лікнепу на Сумщині у 20 і рр. ХХ ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя: ЗНУ, 2016. Вип. 46. С.126–129.
21. Єпик Л., Петренко Н. Система фінансування лікпунктів у 20-х рр. ХХ ст. на Сумщині. *Trajectoriâ Nauki = Path of Science*. 2018. Vol. 4, No 8. Pp. 1001–1010. DOI: 10.22178/pos.37-8.

22. Звідомлення про працю вчительки Хоружівського лікпункта за січень місяць 1925 р. ДАСО. Ф. Р-5601. Оп. 1. Спр. 710. Арк. 35.
23. О III Всеукраїнском трехдневном семинаре для переподготовки ликвидаторов неграмотности та малограмотности. ДАСО. Ф. Р-4563. Спр. 964. Арк. 105.
24. Педагогическая библиография. Книга 5. Политпросветработа (Внешкольное образование). Систематический указатель книжной и журнальной литературы по вопросам народного просвещения за 1917–1924 гг. / под ред. В. Лебедева. 1926 г. 174 с.
25. Петренко Н. Причины та принципи впровадження обов'язкової освіти дорослих в Україні у 20-х роках ХХ століття. *Сумська старовина*. 2023. № LXII. С. 14–22. DOI: <https://doi.org/10.21272/starovyna.2023.62.2>.
26. Разверстка литературы по ликбезу по округам. ДАСО. Ф. Р-4563. Спр. 964. Арк. 126зв.
27. Учебный план питань лікнепу. ДАСО. Ф. Р-2322. Оп. 2. Спр. 104. Арк. 20.
28. Філоретова Л. Ліквідація неписьменності серед дорослого населення Єлисаветградщини в 1920-х роках. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. 2010. Вип. 13. С. 362–372.
29. Шпакович К. Роль Харківської періодичної преси в ліквідації неписьменності серед населення України. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія б. Історичні науки : зб. наукових праць*. Вип. 11. Київ, 2014. С. 339–345.
30. Шпортенко О. Розвиток освіти дорослих на Україні. *Радянська школа*. 1967. № 12. С. 32.

METHODOLOGICAL SUPPORT OF UKRAINIAN-LANGUAGE EDUCATIONAL INSTITUTIONS FOR ADULTS IN THE SUMY REGION IN THE 20S OF THE 20TH CENTURY

Petrenko Nataliia

Ph.D. in History, senior lecturer of the Department of History, Law and Teaching Methods of the *Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University*
Hlukhiv, Ukraine

e-mail: petrenko@gnpu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3781-6372>

Abstract. *The article discusses the issue of providing Ukrainian-language illiteracy elimination centers in the Sumy region with methodological and educational literature in the 1920s. The shortcomings are described, and the names of books and manuals that were received by the institutions are indicated. Purpose: to analyze the state of methodological support of educational centers in the Sumy region during the campaign to eliminate illiteracy in the 20s of the twentieth century. Methods: The study of the methodological support of illiteracy elimination points in the Sumy region in the 1920s was carried out using historical-comparative, problem-chronological methods. Scientific novelty. Based on documents from the State Archives of Sumy Region, the qualitative and quantitative methodological support of educational centers in Sumy Region in the 1920s was thoroughly researched and characterized. Results. Documents confirm that in the Sumy region, the provision of literature to health centers was mostly provided at the expense of the state budget, and the leadership actively supported the publication and distribution of the necessary literature. Both pedagogical and propaganda literature was sent to the educational centers of Sumy region, although it was scarce. It was established that at the initial stage, the main textbook in the educational program system was the «Bukvar», and the main methodological manual for teachers was the «Poradnyk likvidatora» («Liquidator's Advisor»). The education of the illiterate was carried out using newspapers and magazines, among which one of the most important was the newspaper «Het nepysmennist» («Down with Illiteracy»). Conclusions. In Sumy Oblast, as in other regions of*

the Ukrainian SSR, at the initial stage there was a shortage of methodological support for educational centers. Existing textbooks were not suitable for teaching adults, so teachers had to develop methodological programs on their own. Providing the health centers with literature was carried out at the expense of the state budget, but the materials were scarce, and they included both pedagogical and propaganda literature. The literature was mostly in Russian, which complicated the Ukrainianization of adult schools. Problems with methodological support slowed down the educational process and led to the resurgence of illiteracy.

Keywords: Sumy region, elimination of illiteracy, likpunkts, educational program, methodological support, educational policy.

References

1. Anketa dlia obsliduvannia roboty po likvidatsii ne- i malopysmennosti po raionam Romenshchyny. Berezivskiy raion [Questionnaire for surveying work on eliminating illiteracy and low literacy in the districts of Romen region. Berezivskiy district]. Derzhavnyi arkhiv Sumskoi oblasti (Dali – DASO) (R-5601. Op. 1. Spr. 541. Ark. 31–31zv.) [in Ukrainian].
2. Anketa dlia obsliduvannia roboty po likvidatsii ne- i malopysmennosti po raionam Romenshchyny [Questionnaire for surveying work on eliminating illiteracy and low literacy in the districts of Romen region]. DASO (R-5601. Op. 1. Spr. 541. Ark. 26–26 zv.) [in Ukrainian].
3. Boiko O. (2010). *Bukvar yak osnovnyi pidruchnyk na pochatkovomu etapi likvidatsii nepysmennosti (20 rr. XX st.)* [Primer as a basic textbook at the initial stage of eliminating illiteracy (20s of the XX century)]. <https://cutt.ly/IwIjilIL> [in Ukrainian].
4. Boiko O. (2013). Orhanizatsiinyi etap likvidatsii nepysmennosti (1919–1922 roky XX st.) [The organizational stage of the elimination of illiteracy (1919–1922 of the 20th century)]. *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly*. Vyp. 45. Uman. [in Ukrainian].
5. Boiko O. (2016). *Orhanizatsiino-pedahohichni zasady likvidatsii nepysmennosti v Ukraini u 1920–1927 rokakh* [Organizational and pedagogical principles of the elimination of illiteracy in Ukraine in 1920–1927] [Avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.01]. Uman [in Ukrainian].
6. Borysenko V. & Telehuz I. (2012). *Natsionalna osvita i formuvannia ukrainskoi modernoi natsii u 1921–1934 rr.: yevropeiski tendentsii taadianski realii* [National education and the formation of the Ukrainian modern nation in 1921–1934: European trends and Soviet realities]. Kyiv: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
7. But L. (1994). Ukrainizatsiia shkilnoi spravy na Sumshchyni u 20-kh rokakh XX st. (na materialakh Hlukhivskoi ta Konotopskoi okruh) [Ukrainization of school affairs in Sumy region in the 1920s (based on materials from the Glukhiv and Konotop districts)]. *Materialy Druhoi Sumskoi oblasnoi naukovoi istoriko-kraieznavchoi konferentsii (Chastyna I. Istoriia)*. Sumy, 87–91 [in Russian].
8. Het nepysmennist: hazeta [Down with illiteracy: newspaper] (1924 r.) №№ 3–21. LIBRARIA: tsyfrovyy arkhiv periodyky. URL: <https://libraria.ua/all-titles/group/987/> (data zvernennia: 12.10.2024) [in Ukrainian].
9. *Het nepysmennist [Down with illiteracy]* (1924. Berezen 8). № 3. Kharkiv [in Ukrainian].
10. *Het nepysmennist [Down with illiteracy]* (1924. Berezen 18). № 4. Kharkiv [in Ukrainian].
11. *Het nepysmennist [Down with illiteracy]* (1924. Kviten 26). № 6. Kharkiv [in Ukrainian].
12. *Het nepysmennist [Down with illiteracy]* (1924. Lypen 1). № 10. Kharkiv [in Ukrainian].
13. *Het nepysmennist [Down with illiteracy]* (1924. Serpen 8). № 12. Kharkiv [in Ukrainian].
14. *Het nepysmennist [Down with illiteracy]* (1924. Zhovten 7). № 14. Kharkiv [in Ukrainian].
15. *Het nepysmennist [Down with illiteracy]* (1924. Zhovten 15). № 15. Kharkiv [in Ukrainian].
16. *Het nepysmennist [Down with illiteracy]* (1924. Zhovten 25) № 16. Kharkiv [in Ukrainian].
17. *Do N.K.O. USRR vid Konotopskoho okruhovoho komitetu* [To the People's Commissariat of Education of the Ukrainian SSR from the Konotop District Committee]. DASO (F. R-4563. Op. 1. Spr. 1930. Ark. 70) [in Ukrainian].

18. *Do Romenskoho Okrselbudu vid Okrinspektora liknepu [To the Romensky District Peasant House from the District Inspector for the Elimination of Illiteracy]* (1925). DASO (F. R-5601. Op. 1. Spr. 540. Ark. 29–29zv.) [in Ukrainian].
19. *Doklad instruktora po likvidatsii negramotnosti Konotopskogo zheleznodorozhnogo uchastka [Report of the instructor for the elimination of illiteracy of the Konotop railway section]*. DASO. (F. R-4565. Spr. 902. Ark. 19–19zv.) [in Russian].
20. Yepyk L. (2016). Kadrove ta materialne zabezpechennia kursiv liknepu na Sumshchyni u 20 i rr. XX st. [Personnel and material support of educational programs in Sumy region in the 1920s and 20s of the 20th century]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Vyp. 46*. Zaporizhzhia: ZNU. 126–129 [in Ukrainian].
21. Yepyk L. & Petrenko N. (2018). Systema finansuvannia likpunktiv u 20-kh rr. XX st. na Sumshchyni [Personnel and material support of educational programs in Sumy region in the 1920s and 20s of the 20th century]. *Traektorîâ Nauki = Path of Science. Vol. 4, No 8*. Pp. 1001–1010. DOI: 10.22178/pos.37-8 [in Ukrainian].
22. *Zvidomlennia pro pratsiu vchytelky Khoruzhivskoho likpunkta za sichen misiats 1925 r. [Report on the work of a teacher at the Khoruzhiv literacy center for January 1925]*. DASO (F. R-5601. Op. 1. Spr. 710. Ark. 35) [in Ukrainian].
23. *O III Vseukrainskom trekhdenovom seminare dlya perepodgotovki likvidatorov negramotnosti ta malogramotnosti [About the III All-Ukrainian three-day seminar for retraining of illiteracy and low literacy liquidators]*. DASO (F. R-4563. Spr. 964. Ark. 105) [in Russian].
24. Lebedev V. (1926). *Pedagogicheskaya bibliografiya. Kniga 5. Politprosvetrabota (Vneshkolnoe obrazovanie). Sistemacheskii ukazatel knizhnoi i zhurnalnoi literaturi po voprosam narodnogo prosveshcheniya za 1917–1924 gg. [Pedagogical bibliography. Book 5. Political and educational work (Extracurricular education). Systematic index of books and magazines on public education for 1917–1924]* [in Russian].
25. Petrenko N. (2023). Prychyny ta pryntsypy vprovadzhennia oboviazkovoï osvity doroslykh v Ukraini u 20-kh rokakh XX stolittia [Reasons and principles of introducing compulsory adult education in Ukraine in the 1920s]. *Sumska starovyna. № LXII*. S. 14–22. DOI: <https://doi.org/10.21272/starovyna.2023.62.2> [in Ukrainian].
26. *Razverstka literaturi po likbezu po okrugam [Distribution of literacy literature by districts]*. DASO (F. R-4563. Spr. 964. Ark. 126zv.) [in Russian].
27. *Uchbovyi plan pytan liknepu [Curriculum for educational programs]*. DASO (F. R-2322. Op. 2. Spr. 104. Ark. 20) [in Ukrainian].
28. Filoretova L. (2010). Likvidatsiia nepysemnosti sered dorosloho naselennia Yelysavethradshchyny v 1920-kh rokakh [Elimination of illiteracy among the adult population of the Yelysavetgrad region in the 1920s]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Vyp. 13*. S. 362–372 [in Ukrainian].
29. Shpakovych K. (2014). Rol Kharkivskoi periodychnoi presy v likvidatsii nepysmennosti sered naselennia Ukrainy [The role of the Kharkiv periodical press in eliminating illiteracy among the population of Ukraine]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriiâ 6. Istorychni nauky : zb. naukovykh prats. Vyp. 11*. Kyiv. S. 339–345 [in Ukrainian].
30. Shportenko O. (1967). Rozvytok osvity doroslykh na Ukraini [Development of adult education in Ukraine]. *Radianska shkola. № 12*. S. 32. [in Ukrainian].